

Jag tycker att det är en fascinerande läsning. Avhandlingens uppläggning med de parallella berättelserna, slutrapporten och kommentarerna upplever jag inledningsvis något förvirrande men de utgör så småningom en pedagogisk poäng. Mason håller en personlig stil i kommentarerna. Hon för en intensiv dialog med sig själv och läsaren. Jag ser tydligt framför mig hur hon i inledningsfasen slår på datorn för att sätta sig och läsa om slutrapporten. Det är inte heller svårt att leva sig in i hennes kval över val av klädsel och väska när hon ska gå iväg till sin första intervju med en av ”nyckelpersonerna”. Det är nära och reflexiva textavsnitt som skulle fungera bra att ta upp i undervisningen om fältarbete. Överhuvudtaget har Masons avhandling en pedagogisk karaktär genom att hon tydligt återger i vilka riktningar hennes resonemang går. Som läsare får jag även ta del av tveksamheter och motsägelser. Samtidigt som den personliga stilen och språket utgör en viktig nyansskillnad för att göra avståndet mellan slutrapporten och avhandlingstexten tydlig, kan den vara avledande. Kanske fastnar man i hennes tankar och utveckling i alltför hög grad, medan de stora problem hon faktiskt beskriver hamnar i skymundan?

Att problem är att de tankeväckande analyserna som Mason gör ibland ändå inger en viss matthet. En postkolonial läsning av socialpolitiska åtgärder har fördelar, men kan även upplevas som överdrivna. I en intervju talar en av nyckelpersonerna om dem som kommer till Företagarhuset i Rinkeby. Han säger att de tycks tro att allt blir till guld och gröna skogar bara man startar eget företag. Så enkelt är det ju inte. Det krävs naturligtvis stora personliga insatser för att få det att fungera. Mason drar utifrån detta uttalande en parallell till hur man under kolonialtiden talade nedsättande om afrikaner som om de var lika oförståndiga som en vit tioåring (s. 87ff). Generellt fungerar dock feministiska och postkoloniala läsningar av materialet bra och de ger mycket att tänka på. I ett avsnitt i kapitel tre, där Mason ifrågasätter just valet av fält, Järvafältet och Rinkeby, känns liknelsen med kolonialtidens exploatering av territoriet överväldigande relevant. Masons avhandling sätter fingret på en öm punkt i forskningssammanhang. Samtidigt som forskare kan vara viktiga kritiker och avslöja orättvisa förhållanden kan de (vi, jag) bli de som konfirmerar etablerade strukturer och faktiskt exploaterar människors liv. I synnerhet när forskning bedrivs på uppdrag av politiska institutioner. Av den anledningen hade det varit väldigt intressant att få ytterligare en läsning av Masons avhandling, nämligen av EU-pro-

jektets initiativtagare samt de andra forskarna hon arbetade tillsammans med.

Kristina Gustafsson, Lund

Mikael Vallström: *Det autentiska Andra. Om etnografi, etik och existens*. Skrifter från Etnologiska avdelningen. Uppsala universitet. Etnolore 26. Uppsala 2002. 184 s., ill. English summary. ISBN 91-506-1606-4.

Mikael Vallströms avhandling *Det autentiska Andra. Om etnografi, etik och existens* är en analys av beskrivningar av Norrland. Utgångspunkten är hur man talar om och representerar det etiskt och existentiellt Andra ur en modern ståndpunkt. Syftet med avhandlingen är att analysera och diskutera hur beskrivningarna av ”det norrländska” förhåller sig till, neutraliserar eller förmår lyfta fram detta Andra. Genom denna analys vill författaren ge ett nytt perspektiv på och starta en diskussion kring det etnologiska perspektivet och kring vetenskaplig etik.

Materialet består av etnografiska beskrivningar – reseskildringar, dokumentära skildringar, uppteckningar, dagböcker, brev och egna reflektioner. Detta stoff är i avhandlingen organiserat runt fem huvudkapitel förutom en inledning och en avslutningsdiskussion.

Det första huvudkapitlet *Diskurserna om det lappländska* omfattar Linnés reseskildring *Iter Lapponicum* från 1732, Petrus Læstadius *Journaler* från 1831/33 och Gustav von Dübens *Om Lappland och lapparne* från 1873.

Här beskrivs Linnés skildring i *Iter Lapponicum* som drivet av en dubbel syn på Lappmarken som något både lockande och skrämmande samtidigt som det också är exempel på en överhetens diskurs som drivs av, med Foucaults termer, en vilja att veta.

I beskrivningen av Petrus Læstadius *Journalerna* från 1832 betonar Vallström att det handlar om beskrivningar gjorda av människor som finns i periferin, om än i en överhetsposition, en kluven överhet. Här finns bl.a. en beskrivning av en resa till Stockholm, där Petrus Læstadius ser sig själv som en av De Andra.

Hos antropologen Gustav von Dübens studie från 1873 ses lapparna som företrädare för ett naturfolk som ligger nära mänsklighetens ursprungliga tillstånd. Här finns fortfarande en dubbelhet i förhållande till det Andra som är sublimt, oåtkomligt och också skrämmande. Samtidigt fungerar studien också som en förut-

sägelsen om Den Andres död från ett oåterkalleligt evolutionistiskt perspektiv.

Vallström avslutar kapitlet med att poängtera att dessa beskrivningar ger upphov till diskursiva effekter. Genom textualisering, exkludering, objektivering och historisering blir befolkningen i Norrland föremål för olika projekt och framtidsvisioner.

Kapitlet "Doktor Wallquist och det oåtkomliga Andra" omfattar provinsialläkaren Einar Wallquists skrifter. Här hamnar vi i det 1900-tal där Einar Wallquist är provinsialläkare och senare också romanförfattare. Wallquist framträder i avhandlingen som den ensamme intellektuelle som är fixerad vid försvinnandet av det gamla Lappmarkslivet. Vallström beskriver det som att det hos Wallquist finns en kärleksfull, nästan erotisk dragning till Lappmarken. Men samtidigt är provinsialläkaren också en stark aktör i moderniseringsprocesserna och utmönstringen av "det gamla". Wallquist är en av modernitetens pionjärer som drivs av att förädla och utmönstra den nya människan.

Det gamla musealiseras i det Silvermuseum som Wallquist skapar i Arjeplog. Vallström hävdar att Wallquist står inför ett olösligt dilemma där han framträder som plågad av etiska och existentiella motsägelser.

I kapitlet "Etnologiska perspektiv" kontrasteras Åke Campbells *Från Vildmark till Bygd* från 1948 mot Sune Jonssons *Bilder från den stora flyttningen* från 1964.

Här framträder två olika typer av etnologiska diskurser: en positiv och en negativ. Campbell framstår här som en representant för dem som betraktar Norrland som ett randområde, där man kan söka efter den rena folkulturen som sedan kan användas i en kritik mot den moderna masskulturen.

Campbells skildringar kontrasteras mot Jonssons bildbeskrivningar från 60-talets stora avflyttnings- och nedläggningstid. Vallström menar att Jonssons bilder riktar en etisk appell till läsaren, som tvingar in denne i ett dialogiskt förhållningssätt till skillnad mot Campbells monologiska förhållningssätt. Jonssons text och bilder lägger grunden för en ny form av etnografi som, enligt Vallström, ligger bortom det moderna.

I kapitlet "De Andra och deras röster" möter vi upptecknarna O.P. Pettersson och Lisa Johansson, vilka under en lång följd av år levererade material till ULMA. Vallström visar hur det finns en osäkerhet i uppteckningarna som speglar en form av kluvenhet inför arkivets krav och de berättelser de samlar in från vänner och bekanta.

I det näst sista kapitlet "Fältet och den frammanande

texten" träder Vallström själv in i handlingen och bedriver en form av anti-etnografisk reflexivitet där han beskriver svårigheten med att beskriva en fälterfarenhet utan att denna beskrivning bidrar till en dominerande diskurs som låser fast De Andra. Författaren skriver att det snarare handlar om att hävda det Andra än att tala om det och vill istället skapa en form av frammanande texter som gör motstånd mot vetenskapliggörandets maktanspråk.

I det avslutande kapitlet "På andra premisser", som kan betraktas som en fortsättning på det föregående, för Vallström en diskussion kring möjligheten av en "etisk etnologi" som skapar en dialog med läsaren i syfte att möjliggöra ett utrymme för det Andra.

Det autentiska Andra är en välskriven avhandling som på ett djuplodande sätt för en diskussion kring möjligheten att representera verkligheter som ligger utanför det som författaren benämner som det Moderna. Genom sina exempel visar han en väg bortom att endast se det Andra som effekt av modernitetens spegelbild. Avhandlingen handlar om att hitta en väg bortom den diskursiva strukturen. Detta andra är någonting som egentligen inte kan begreppsliggöras annat än på ett indirekt sätt.

Man skulle här kunna tro att detta är en avhandling som placerar in sig i en poststrukturell diskursanalytisk tradition, men riktigt så enkelt är det inte. I inledningskapitlet tar Vallström upp problemet med den post-strukturalistiska kritiken och menar att den kan leda ett totalitetstänkande som förnekar alla autenticitetsanspråk; han vill istället finna en tredje väg i form av en etisk relation till det Andra. Här är Vallström inspirerad av tänkare som Emanuel Levinas, Zygmunt Bauman och Peter Kemp.

Man kan beskriva avhandlingen som en form av metatext över beskrivningar och detta gör den samtidigt svår att beskriva. Den aktualiserar också svårigheten med att hitta analytiska positioner som står utanför rådande diskurser.

När Vallström tar upp Linnés och hans efterföljares beskrivningar av Norrland ser jag det som att han själv faller in i den poststrukturellistiska modernitetskritik han vill kritisera.

Linné, Læstadius, von Düben, Campbell och i viss mån också Wallquist framstår som exempel på modernitetens maktanspråk som utestänger den norrländska befolkningens röster ur diskursen. Här framträder Vallström lika totaliserande i sin analys som den modernitet han vill kritisera. Man kan t.ex. fråga sig om det är

önskvärt att placera rationalisten Linné i samma fälla som romantikern Læstadius. Moderniteten riskerar i denna del av framställningen att bli till en onyanserad kraft som undantränger det folkliga och samtidigt skapar en folklig diskurs som existerar på modernitetens villkor. Man kan här ställa sig frågan om det Andra alltid behöver vara omodernt. Ifall vi rör oss till ett helt annat fält kan vi t.ex. fråga oss om inte Donna Haraways cyborgidentiteter också kan vara ett symptom på det Andra och rikta en etisk appell till oss.

Vallström tar upp Sune Jonssons beskrivningar som ett exempel på beskrivningar där en kritisk appell kommer upp. Men samtidigt är också Jonssons fotografier diskursiva konstruktioner. Bilderna av småbrukarna som tittar in i kameran vid sina köksbord är ju hårt arrangerade. De här fotografierna tillhör också en diskurs, en appellens fotografiska diskurs, med sin egen moderna genre. Fotografierna appellerar, men i denna appell skapas också en betraktare.

Vallström vill förvägra läsaren den exotiska upplevelse som en nära etnografi ger, men samtidigt kvarstår frågan: Hur kommuniceras egentligen det Andra i den här avhandlingen? Man skulle också kunna se det som att den här sortens anti-etnografi bara strukturerar en frånvaro där det Andra slutgiltigt försvunnit, en sorts gravskrift över modernitetens offer.

Samtidigt så är ju inte det syftet. Man kan också se det som att det Andra finns kvar som en påminnelse mellan raderna i texten och att styrkan i avhandlingen faktiskt ligger i att möjliggöra detta utrymme.

Vallströms text ställer krav på sin läsare. Det är första gången undertecknad läst en etnologisk avhandling som inleds med ett citat av Nietzsche. Samtidigt är det en text som tar sin utgångspunkt i den representationskritiska strömningen och på ett kvalificerat sätt för diskussionen ett välbehövligt steg vidare. Det är bara sällan textens tyngd och allvar leder till det som Clifford Geertz elakt betecknat som epistemologisk hypokondri. Kanske Vallström kan motverka detta i sin kommande forskning genom att låta också Rabelais ingå bland sina inspirationskällor.

Det autentiska Andra är en avhandling med ett sällsamt tankedjup. Den närmar sig på ett konsekvent sätt de svåraste frågorna inom humaniora och får läsaren att reflektera över vetenskapens roll i samhället. Det är en uppfordrande uppgift att läsa den här texten, men för den som ger sig tid är belöningen stor. Den har, med ett uttryck hämtat från texten, en stark appell. Det är något av det finaste vi kan syssla med inom vetenskapen, att

ständigt ifrågasätta våra utgångspunkter, för att kunna se världen med en något klokare blick.

Per-Markku Ristilampi, Malmö

Simon Ekström: *Trovärdighet och ovärdighet. Rättsapparatusens hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott 1946–1950*. Gidlunds förlag, Hedemora 2002. 220 s. English summary. ISBN 91-7844-612-0.

I april 1997 anmäler en 17-årig flicka en gruppvåldtäkt i Södertälje. Flickan var på förfest hos några unga män, vänner till henne. De skulle "värma" med några drinkar för att sedan gå ut och dansa. Men de kom aldrig iväg. Flickan bjöds på droger och tvingades senare till elva samlag av de två vännerna, 18 och 19 år gamla. Övergreppen skedde vaginalt, oralt och analt. Läkareundersökningen visade på skador i slidan och i ändtarmen. De utpekade två unga männen åtalas. Vare sig tingsrätt eller hovrätt anser att flickan blivit våldtagen. Männen frias i båda instanserna. Händelsen utspelar sig drygt 50 år efter den period som Simon Ekström granskar i sin avhandling *Trovärdighet och ovärdighet*. Men ett sexualmoraliskt raster läggs fortfarande över våldtäktsfall, något som kan te sig paradoxalt med tanke på att Brottsbalken 6 kap. 1§ och 3§ tydligt markerar att den som sexuellt utnyttjar en annan genom att allvarligt missbruka dennas beroendeställning eller genom att otillbörligt utnyttja att denna befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd, bör betraktas som ett allvarligt brott som leder till fängelse 2–6 år. Trots detta laborerar domstolarna fortfarande med den anmälande kvinnans delaktighet i övergreppen. Bjöd hon inte ut sig i alla fall? Varför öppnade hon dörren till sin lägenhet? Varför steg hon in i bilen? Det verkar som om rättsväsendet resonerar så att bara för att de flesta flickor inte frivilligt skulle delta i den typen av omfattande sexuellt umgänge kan det inte uteslutas att just denna flicka/kvinna ville det. I Södertäljefallet beskrivs flickans kläder ingående: "Hon hade en svart kort kjol, hennes topp var orange och genomskinlig och hon hade trosor och skor."

Varför finns dessa uppgifter överhuvudtaget med i tingsrättens dom? Det kan te sig obegripligt mot bakgrund av lagen där det uttryckligen står att brottsbeteckning och våldtäktsbestämmelserna skulle vara inriktade på själva övergreppet istället för som tidigare kvinnans handlande. Men fortfarande finns möjligheten att i underlaget för prövningen av både skuldfrågan och